

УДК 93/94:929 Шемјакин А. Л.
DOI <https://doi.org/10.31212/zradova.17.rusijaisrbija.per.91-96>

Др Латинка ПЕРОВИЋ
inis@ptt.rs

Др Латинка ПЕРОВИЧ

Пријатељство и сарадња са А.Л.Шемјакином Дружба и сотрудничество с А.Л. Шемякиным

Са рано преминулим А.Л.Шемјакином, руским историчарем, који је читав радни век посветио проучавању историје Србије друге половине XIX века, била сам дуго година пријатељ и сарадник. Практично, од његовог првог доласка у Србију (1986), до његове смрти (2018). Зато ћу данас о њему говорити из обе ове перспективе.

Почетком 80-их година прошлог века Катедра за историју Јужних и Западних Словена на Московском универзитету Ломоносов одржавала је добре професионалне везе са свим историјским институтима у Београду, и са многим историчарима појединачно. На челу Катедре у то време налазио се професор Виктор Георгијевич Карасјов. Повезивала нас је иста област проучавања. Он је одбранио докторску тезу о Светозару Марковићу и приредио је списе Живојина Жујовића, које је овај објавио током свог школовања у Русији. Ја сам Марковића и Жујовића проучавала у оквиру своје тротомне студије Српски социјалисти XIX века (1,2).

Професор Карасјов и ја имали смо, дакле, добре разлоге за честе сусрете и разговоре.

Као добар педагог, професор Карасјов је веома бринуо о својим ученицима. Тако је и свог аспиранта, А.Л. Шемјакина, коме је доласак у Србију било прво путовање у иностранство, упутио на др Надежду Јовановић коју је познавао још из времена када је она живела у Совјетском Савезу, и на мене. Обе смо тада радиле у Институту за историју радничког покрета Србије, садашњем Институту за новију историју Србије.

Сваки руски историчар морао је тада да испуни два услова: да добро научи језик народа чију историју проучава и да осим, проучавања земље у прошлости, упозна њену савременост. Шемјакин је

у Београд стигао са добрим знањем српског језика које је затим, уз А.А. Силкина, довео до савршенства.

Успоставио је везе и са људима ван струке. Годинама је одседао код брачног пара (Богдан и Беба Кеслер) у Косовској улици, недалеко одавде. У нашим бројним сусретима, помињао је Срећковића и Ивана Кнежевића, који су помагали његове честе доласке у Београд. Са једном породицом у Крушевцу се окумио и редовно је одлазио да их посети. Добро васпитан, срдчан, радознао, пун знања којим се није разметао, Андреј Шемјакин је приман са поверењем и симпатијама.

Шемјакин је путовао по Србији, вођен потребама истраживања, али и са жељом да упозна живот у њој. У Нови Сад је одлазио да би радио у Матици српској, али и да би срео Алексеја Арсејева, припадника треће генерације руских избеглица, који је поседовао велики архив. Захваљујући Арсејеву дошао је до мемоара В.Н. Штрандмана, чије је руско издање приредио (2014). Радио је и на успоменама Ирене Грицкат, познате лингвисткиње и члана Српске академије наука и уметности. Али га је смрт претекла и да их и објави.

У Зајечар је одлазио због Задужбине Николе Пашића, која је тамо успостављена, али и да би се срео са Бором Димитријевићем, главним покретачем проучавања локалне историје. Због Пере Тодоровића ишао је у Смедеревску Паланку. Посетио је Водице, село у коме је Тодоровић рођен, његову кућу и њену реплику.

Андреј Шемјакин је био у вези са српским историчарима свих генерација. Са неколицином, њему генерацијски најближих, остварио је и лична пријатељства. У првом реду, са покојним професором Мирославом Јовановићем, који се бавио историјом Русије, посебно руске емиграције. Али и са Николом Поповићем. Из Москве је сваке године долазио на Светог Николу да му лично честита славу.

Шемјакин је учествовао на многим научним скуповима у Србији. Увек је долазио са неком новом научном информацијом. Није игнорисао ни скупове о локалној историји. То је био један од начина да стекне нова познанства. Био је пажљив и нежан син. Мајку, Ану Сергејевну, којој је посветио српско издање своје докторске дисертације, једном је довео у Београд. Хтео је да јој покаже град за који је био везан његов, не само, професионални рад него, у великој мери, и његов живот.

Широк, незлобив човек, велики радник, Андреј Шемјакин је међу колегама и људима изван академске заједнице, био омиљен.

Умео је, уз „чашицу“, да се опусти и да до суза насмеје саговорника. У мојој породици осећао се као међу својима.

О људима је стварао слику на основу сопствених искустава с њима. Свакога је саслушао, а закључке је доносио самостално. Мој однос са Андрејем Шемјакином, а нарочито наша професионална сарадња, која је трајала три и по деценије, дали су ми довољно основа да у њему видим мислећу личност, која је и људски и професионално стално сазревала.

Андреј Шемјакин је био, без остатка, посвећен струци. То је имало високу цену коју је он плаћао без роптања. Талентован студент, уживао је, нема сумње, потпору својих учитеља, и да тако кажем, државе. Али, годинама је био без стана. Шест година је као илегалац у студентском дому, делио собу са једним Вијетнамцем. Деведесетих година прошлог века живео је од давања часова, не помишљајући да напусти струку. Никада није засновао своју породицу.

Андреј Шемјакин је био рано усмерен на проучавање радикализма, Народне радикалне странке и њеног вође – од оснивања (1881), до његове смрти (1926). Ишао је тим трагом. Истраживао је у руским и српским архивима, али и у бугарским и румунским архивима. Пратио је домаћу и страну литературу. У исто време, схватао је да се личност Николе Пашића не може разумети изван контекста: историје Србије у другој половини XIX века, Балканских ратова, и Првог светског рата Краљевине Југославије од 1918-1941. године. Зато је и истраживао све архивске фондове, релевантне за поменута раздобља. Био је њихов одличан познавалац, што објашњава његову велику продуктивност и луцидност у повезивању и синтетизовању различитих сазнања.

У истраживању хронолошки и тематски истог оквира, ишли смо из различитих праваца, али смо, независно једно од другог, долазили до истих закључака. У овој прилици могу само да поменем неке од Шемјакинових увида. Сматрала сам их значајном потврдом сопствених увида. Али, држим да су они важни и за српску историографију. Уосталом, наши су увиди у српској историографији и прихватани

и довођени у питање. Ради се, пре свега, о идејном пореклу Народне радикалне странке, прве политичке партије у Србији, чији је модел надживео себе. Док је један број српских историчара њене идејне корене налазио у западноевропском либерализму друге половине XIX века, нас двоје смо те корене налазили у револуционарним идејама руске интелигенције 60-их година XIX века, које су се у Србији кристалисале у писаном делу и покрету Светозара Марковића.

Средишна је идеја непонављање западноевропског пута, то јест, одбацивање капитализма и либерализма. После смрти професора Ђорђа Станковића, који се у српској историографији највише ба вио Николом Пашићем, Шемјакин је намеравао да напише студију о разликама у гледању на идејно порекло радикализма у Србији.

Већ погођен болешћу, Шемјакин је написао само некролог Станковићу, који је и његов последњи објављен рад.

Шемјакин је најпре (1990) одбранио кандидатску дисертацију *Формирање радикалне странке у Србији 1881-1883*. Дисертација је објављена у Москви (1993) као монографија под насловом *Радикални покрет у Србији зачетак, формирање и први кораци (1875-1883)*.

Заједно смо (1995) у Београду објавили књигу *Никола П. Пашић Писма, чланци и говори 1881-1891*. Ова збирка докумената различите провенијенције из руских и српских фондова открила је Пашићева обраћања из емиграције руским службеним круговима у којима је образлагао правце Народне радикалне странке, за разлику од праваца других двеју политичких странака у Србији – Напредне странке и Либералне странке. А затим, већ при повратку из емиграције, дисциплиновање странке и њену припрему за освајање власти на изборима, после Устава 1888. године.

Пред веома ауторитативном комисијом, А.Л. Шемјакин је (1998), у Москви, одбранио докторску дисертацију *Идеологија Николе Пашића (1868-1891)*, која је објављена и у Москви и у Београду.

Идеологија Николе Пашића, по Андреју Шемјакину темељи се на источној вери; народу, тј. – патријархалним установама његовог економског (задруга и општина) и политичког живота (самоуправа); и Русији. Укратко, како је говорио Раша Милошевић, један од оснивача Народне радикалне странке – Бог, народ и Русија.

Поред више десетина радова, у Пашићевском корпусу Шемјакиновог дела издваја се едиција *Митрополит Михаило и Никола Пашић – емигрантска преписка 1884-1888*. Ову драгоцену збирку докумената, која баца светло на однос два најистакнутија српска русофила према краљу Милану Обреновићу, као носиоцу западне оријентације у Србији, Шемјакин је приредио сам, за њега карактеристичном акрибијом.

Данас покушавамо да сагледамо учинак рада А.Л. Шемјакина и у српској и у руској историографији. На основу онога што смо овде чули од колеге К.В. Никифорова и властитог увида, који сам за ову прилику покушала да створим, учврстила сам један утисак. Наиме, ми, савременици А.Л. Шемјакина и овде и у Русији, нисмо били довољно свесни његовог великог учинка у историјској науци наших двеју земаља. Овај скуп је први корак у настојању које ће, топло се надам, тек уследити, да сагледамо, ако не у целини, онда бар у највишим достигнућима стваралаштва А.Л. Шемјакина.

По ширини захвата, по познавању епохе, комплексности коментара, и студиозности поговора („традиционално друштво и изазови модернизације Србије трећине XIX и почетка XX века“) издваја се тротомна едиција *Руси о Србији и Србима*.

Шемјакин је био њен инспиратор и реализатор. И сам је, иначе строг према себи и веома скроман, био уверен да ради нешто по чему ће остати запамћен у историјској науци. Први том објављен је 2006. године. Њиме су обухваћени текстови руских научника, дипломата, слависта, новинара, путника, кроз Србију од 1860-1920. године. Углавном, непознати. Марија Тодорова у својој култној књизи *Имагинарни Балкан* не помиње ниједан руски извор. А они, упоређени са западноевропским изворима ове врсте, откривају више подударности, него разлика у виђењу Срба и Србије.

Други том поменуте едиције, објављен је 2014. године. Нажалост, оба тома остала су непреведена на српски језик, и само са једним освртом у научној критици (Зорислав Паунковић у „Руском архиву“).

Трећи том је посвећен П.А. Ровинском. Данас смо чули да се на његовој припреми за штампу убрзано ради. Ровински је више познат као руски аутор у Црној Гори: провео је у њој четврт века и написао је њену вишетомну историју. Мање је познат његов боравак у Србији: уочи и непосредно после убиства кнеза Михаила 1868. године.

У Србију је дошао добро обавештен и на путовању кроз Србију заправо је проверио и учврстио своја сазнања: луцидна и пророчанска. У велике подухвате А.Л. Шемјакина спада осмотомна серија *Човек на Балкану* (2002-2016) у којој су сарађивали и српски историчари. На овој серији А.Л. Шемјакин је сарађивао са Р.П.Гришином, руском историчарком процеса модернизације на Балкану после краја Отоманске империје.

Гришина је иначе била Шемјакинов професионални и морални узор.

Треба поменути и *Балканске успомене В.Н. Штрандмана* које су у Шемјакиновој редакцији објављене 2014. године. Као смрт грофа Вронског (2001-2007), у Москви, о Николају Николајевичу Рајевском, који је погинуо као добровољац у Србији... Остало је још много радова у нацрту.

У овој прилици не бих помињала своје радове који су се сусретали са радовима А.Л. Шемјакина. Ипак, желим да кажем да је моја књига *Руске идеје и српске реплике*, која ће у издању University Press у Сарајеву, изаћи за овогодишњи Сајам књига у Београду, настала и као резултат вишегодишњих инсистирања А.Л. Шемјакина да је уобличим. Он је написао велики предговор, у коме је анализирао поменуту контроверзу у српској историографији о идејном пореклу радикализма и Народне радикалне странке. То је његов последњи велики рад. Књига је и посвећена њему, пријатељу и сараднику.